

РЕЦЕНЗИЯ

От: *Доц. д-р Георги Светлозаров Петрунов*
УНСС, катедра „Икономическа социология“
Научна специалност „Социология“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научна специалност „Социология“.

Основание за представяне на рецензията: участвам в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 484/05.03.2021 г. на Зам.-ректор по НИД и МС на УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Мария Станиславова Брестничка*
Тема на дисертационния труд: *Оценка на нагласите към телесното наказание*

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Икономическа социология“ при Общикономически факултет на УНСС по научна специалност „Социология“ съгласно Заповед на Зам.-ректора по НИД на УНСС № 1210/16.05.2017 г. Обучението е осъществено в задочна форма през периода 16.05.2017-01.03.2021г. Дисертационният труд е обсъден в катедра „Икономическа социология“ при УНСС и след гласуване с пълно мнозинство на нейните членове на 14.01.2021 г. (Протокол № 271) е насочен за публична защита. Със Заповед № 325/15.02.2021 на Зам.-ректора по НИД Мария Брестничка е отчислена с право на защита.

Познавам Мария Брестничка от кандидат-докторантския изпит, в който тя се представи отлично. Участвал съм в изпитни комисии по учебни дисциплини, включени в учебния ѝ план, където отличните

впечатления от нейните разработки се затвърдиха. Тя успешно е положила всички изискуеми се в докторската програма на УНСС изпити и е изпълнила индивидуалния си план в предвидения срок.

Мария Брестничка е завършила бакалавърска програма по специалност „Психология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ и магистърски програми по „Управление на международни проекти“ и по Социология със специализация „Европейска социална политика и социална работа“ в УНСС. Владее три езика – руски, английски и френски.

Има богат опит като експерт в неправителствения сектор. Повече от десет години работи като координатор и директор в „Национална мрежа за децата“, което оказва съществено влияние за изключително доброто познаване на проблематиката, разглеждана в дисертационния труд.

Хоноруван преподавател е в УНСС. Лектор в Българско училище за политика „Димитър Паница“ и в НБУ.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд на тема „Оценка на нагласите към телесното наказание“ е в обем от 215 страници, от които основният текст е 188 страници. Структурата се състои от списък с използвани съкращения, списък на основните фигури и графики, увод, три глави, заключение, списък с използвана литература и две приложения. Съдържателната част на дисертацията завършва с общи изводи, предложения за използване на резултатите от проведеното изследване и насоки за бъдещи изследвания по темата. Включените в текста фигури и графики са с цветно оформление, като под всяка от тях е посочен източникът. Те добре допълват и онагледяват аспекти от дисертацията. Библиографията се състои от 84 публикации на български и английски език, както и 17 нормативни документа, две становища, шест медийни материала, 10 интернет сайта и онлайн платформи.

Темата на дисертацията е особено актуална, както от научна гледна точка, така и от практико-приложна, тъй като засяга пряко процесите на възпитание и социализация на децата. Употребата на телесно наказание като възпитателна мярка е проблем, свързан с по-общата концепция за приемането на децата като пълноправни човешки същества. Концепция, която засяга редица сложни и взаимосвързани културни, социални,

политически и други аспекти, всеки със своята значимост в полемиката при създаване на публични политики. Въпросът за правата на децата и мястото им в обществото се проблематизира от години и намира отражение в редица конвенции и международни споразумения за защита правата на децата, по които и България е страна. Въпреки това, в последните няколко години темата стана особено популярна, най-вече заради бурното обсъждане на проекта за Национална стратегия за детето 2019-2030. Още в увода Мария Брестничка уточнява, че двете концепции – за недопустимост на телесното наказание и концепцията за децата като човешки личности – не трябва да се приравняват и да се изолират от по-широкия обществен контекст и обвързаността на децата със семейството. Това е важно уточнение, което трябва да се удържа по време на дискусиите относно политиките на държавата за защита правата на децата, за да не се изпада в крайности от нито една от участващите страни.

В увода се обосновава актуалността на темата на национално и международно ниво. Ясно се посочва обектът на дисертационния труд, който е свързан със социално значими проблеми, нуждаещи се от научни изследвания. Задълбочен социологически анализ може значително да допринесе за натрупване на знание по повдигнатите въпроси. Тезата на дисертационния труд е релевантна на обекта на изследване, а именно необходимостта от обществен консенсус за недопустимостта на телесното наказание като възпитателна мярка, за да може да се очаква политиките за детско благосъстояние и благосъстояние на родителите да функционират ефективно. Формулировката на тезата показва съчетаване на макро (политики и тяхното влияние) и микро ниво (индивидуални нагласи) на анализ, което става видимо и от извеждането на пет хипотези, доказването на които да послужат като аргументация за тезата на дисертацията. В така оформената теза и свързаните с нея хипотези, ясно се разкрива позицията на Мария Брестничка по отношение на телесното наказание, която позиция систематично се защитава в дисертационния труд.

Дисертантката ясно определя и целта на своята работа, която конкретизира в отделни подцели и задачи за тяхното изпълнение. Дефинирането на отделни стъпки в изпълнението на целта са показател за систематичност на работата и вникване в дълбочина на изследвания проблем, които са необходими за осъществяване на едно качествено по

своето съдържание и резултати изследване. Неизменно условие за такъв резултат е и добрата осведоменост на автора по проблематиката, разглеждана в дисертацията. Брестничка използва релевантни на темата източници, като чуждестранна научна литература е използвана основно за теоретичния обзор по темата за детското възпитание, социализация, нагласите и нормите, свързани с тези процеси. При разглеждане на изследвания проблем в национален контекст се използват материали на български език от последните няколко години. Частта от дисертационния труд, засягаща законовата рамка по отношение телесното наказание, правата на децата, семейните отношения и др., се основава на проучване на 17 нормативни документа. Идентифицирането на налични в публичното пространство медийни материали по темата обогатяват предложения анализ.

Всичко това дава основание да се твърди, че дисертационният труд има ясно изразена позиция и издигната теза, защитавана, както чрез резултати от по-нови изследвания, така и позовавайки се на утвърдени теоретични аргументи.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Основните научни и научно-приложни резултати, постигнати в дисертационния труд, могат да се обобщят по следния начин:

- Направен е обзор и систематизация на основни теоретични възгледи, концепции и подходи по отношение на връзката между нагласи и действие;
- Аргументиране на значимостта на темата за нагласите към телесното наказание, както от позицията на отношенията родители и деца в семейството, така и чрез концепцията за децата като хора и личности;
- Направен е преглед и анализ на правната рамка, нагласите и предприетите мерки и политики по отношение на нагласите и честотата на прилагане на телесното наказание в семейна среда;
- Анализирани са факторите, на индивидуално и на обществено ниво, влияещи върху нагласите за телесно наказание като възпитателен метод. Изведени са фактори, влияещи върху динамиката на тези нагласи;

- Обсъжда се влиянието на социалните мрежи и на социалните медии върху формирането и динамиката на обществените нагласи;
- Представя се картина на българския контекст по отношение нагласите за телесно наказание, като се започва с характеристики на българското семейство и семейните политики в страната; обсъждат се правната рамка и провежданите политики в тази област; представя се динамиката на нагласите на родителите към телесното наказание;
- Предложен е теоретичен модел за оценка и въздействие на нагласите към телесното наказание над деца, като е направена и оценка на неговата приложимост на практика.

Методите, използвани за изпълнение на поставените в дисертационния труд цели и задачи, са проучване на документи (научни публикации, нормативни документи, експертни мнения) и анализ на резултати от две национални представителни за пълнолетното население на страната изследвания по темата за телесното наказание като възпитателен метод, в чиито екипи Мария Брестничка е участвала (проведени съответно през 2013 и 2018 г.). Двете изследвания са планирани и проведени по методология, позволяваща сравнителен анализ на техните резултати и проследяване на промяната на нагласите за периода между тях, което дисертантката прави. Ясно е описана методологията, по която е направен сравнителният анализ – стъпките, през които преминава той, използваните индикатори за сравнение, както и система за оценка на избраните индикатори. На базата на получените от изследването през 2018 г. резултати, е предложено класифициране на участвалите в изследването родители на четири основни групи. Това систематизиране е от значение при оценка на въздействието на политиките и различните интервенции относно промяна на нагласите към телесното наказание. Критериите, на базата на които са изведени четири характерни типа родители, са дихотомните двойки: спокойствие-напрегнатост и свобода-контрол.

Освен анализ на резултатите от двете проучвания, в тази глава се изследва и отделен случай – публичните обсъждания в първата половина на 2019 година на проекта на Стратегия за детето 2019-2030. По този начин се демонстрира значителният потенциал за въздействие върху

нагласите на различни интервенции, осъществявани най-вече чрез социалните онлайн мрежи.

Резултатите от приложените в дисертацията методи за анализ показват, че всички задачи, които Мария Брестничка си е поставила, са успешно изпълнени. Постигната е и целта на дисертационното изследване, а именно: „да направи оценка на социалното въздействие на политиките и кампаниите за промяна на нагласите към телесното наказание, прилагано като възпитателна мярка върху деца, като изясни факторите, които влияят върху нагласите, както и характера на влияние, което тези интервенции, провеждани от различни организации, упражняват върху тях“.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Принос с научен характер има предложеното систематизиране на наличните данни от проучвания по отношение на оценката и въздействието върху нагласите и социалните норми, и по-специално влиянието на контекста и социалните онлайн мрежи.

Приносен характер има и направеният сравнителен анализ, който разкрива промените в нагласите по отношение отглеждане и възпитание на деца в българското общество.

Като научен принос може да се определи и анализът на провеждани политики и прилагани интервенции в български и международен контекст, чрез което се установява същността на нагласите към телесното наказание, тяхната динамика, както и факторите, които стоят зад нея.

Важен приносен момент на дисертацията е предложеният модел за въздействие върху нагласите. Анализът и оценката на нагласите отчитат правилно, че те се основават и на емоционален елемент, поради което е важно, когато се цели промяна на тези нагласи, да се обръща внимание не само върху рационалните аспекти, но и върху емоционалните. Дисертантката задълбочено представя различните компоненти на емоционалната страна на нагласите на родителите, когато възпитават децата си.

Значимо постижение на дисертационния труд е отчитането на различията в групата на родителите, които не се приемат за хомогенно цяло, т.е. изясняват се условията и средата, в които действат политиките. Изводът е ценен, тъй като едни и същи политики и произтичащите от тях

мерки и интервенции, ще имат различен ефект върху отделните групи родители. Това представлява практико-приложен принос на дисертационния труд. Друг такъв приносен момент се открива в предложенията, които Мария Брестничка представя, за практическото приложение на всеки един елемент от създадения от нея модел за въздействие на нагласите относно телесното наказание.

Много важен ми се струва идентифицирания в дисертацията проблем за влиянието на отношението към държавата върху начина, по който ще се приемат предлаганите мерки – липсата на доверие в държавните институции води до неспазване и дори отбранително поведение по отношение на предлаганите политики и свързаните с тях стратегии за действие. Отчитат се и корените на това недоверие – липса на подкрепа от страна на държавата, налагането само на санкции, но не и на помощ. Това между другото е проблем не само в областта на семейните политики. И други изследвания показват, че в последните няколко десетилетия политиките в страната ни следват тенденция за оттегляне на държавата от функциите за подкрепа, замяната им със санкциониращи подходи и акцентиране върху индивидуалната отговорност на гражданите.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Мария Брестничка е посочила четири публикации, свързани с дисертацията. Една от тях е в сборник с доклади от конференция, организирана в УНСС, други две са части от доклади, свързани с мониторинг на прогреса на България по изпълнение на ангажиментите към правата на детето. Един доклад е представен пред Комитета на ООН по правата на детето. Това показва, че работа на дисертантката има добро разпространение, както на национално, така и на международно ниво.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът коректно отразява съдържанието на дисертационния труд. В стегнат, но в същото време информативен вид, са представени най-важните аспекти от работата на Мария Брестничка.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

При вътрешната защита на дисертацията имах възможност да изложа критичните си бележки, които са отразени от дисертантката и нямам допълнителни такива.

Въпрос, който бих искал да поставя на дисертантката е: Каква според нея трябва да бъде реакцията на държавата и държавните институции в ситуации на остри обществени реакции срещу предложени стратегически документи?

Препоръката ми към Мария Брестничка е да продължи активната си работа по значими теми, свързани с благоденствието на децата и семействата в България, като силно се надявам, както нейното, така и други научни изследвания по темата да станат част от процеса на формулиране на публични политики, основани на знание.

8. Заключение

Въз основа на изложеното до тук изразявам своята положителна оценка за рецензирания дисертационен труд и препоръчвам на уважаемите членове на научното жури да гласува „за“ присъждането на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност „Социология“ на Мария Станиславова Брестничка.

15.04.2021 г.

София

Подпис:

Доц. д-р Георги Петрунов